

Influența asumării rolului guvernamental asupra politicii de autonomie a partidelor minorităților maghiare de peste hotare

LÁSZLÓ SZARKA

Cea mai importantă particularitate a partidelor minorităților – sau utilizînd terminologia încetățenită în literatura internațională de specialitate, a celor etnice sau etno-regionale – este considerată, în general, determinarea etnică sau regională a bazei electorale, respectiv relația specifică – în mod fundamental diferită de cea a partidelor organizate pe criterii ideologice, sociale sau economice – dintre partide și comunitățile reprezentate de acestea. Relativ la UDMR, Zoltán Kántor afirmă că: „Un partid etnic poate conta pe voturile unui cerc bine definit de alegători și totodată reprezintă în sensul cel mai larg interesele – reale sau imaginate – ale aceleiași comunități etnice/naționale.”¹ În cazul partidelor minorităților din Europa Centrală și de Est – la fel ca și în cazul partidelor etnice din Europa de Nord sau de Vest – putem distinge cel puțin șase funcții fundamentale. Cea mai evidentă dintre acestea o constituie reprezentarea intereselor politice ale grupului etnic dat în cadrul instituțiilor naționale, regionale sau locale ale statului respectiv. Strîns legate de aceasta putem vorbi despre susținerea, coordonarea autoorganizării comunităților minoritare, construcția societății minoritare și instituționalizarea egalității politice a minorităților. Rolul tradițional al partidelor etnice constă în asigurarea respectării drepturilor minoritare și a funcționării sistemului instituțional de protecție. Funcțiile care își propun ca obiective fundamentarea dreptului la autogovernare a minorităților, reprezentarea intereselor regiunilor locuite de minorități, rolul determinant asumat în planificarea și dezvoltarea regională, asumarea unor competențe decizionale, împărțirea puterii cu guvernarea centrală și autonomia administrativă – pot fi descrise și cu ajutorul coordonatelor protejării drepturilor și a organizării sociale comunitare. Crearea unor relații echilibrate între majoritate și minoritate (prevenirea, respectiv soluționarea conflictelor) poate fi

realizată prin formarea unor structuri administrative de drept public plurale, corespunzătoare structurilor multietnice ale statelor. De unde se poate deduce că emanciparea politică și de drept public a comunităților minoritare presupune transformarea statelor naționale etnocratice tradiționale. Și, paralel cu aceasta, minoritatea tinde să întrețină relații de așa natură cu comunitatea națională de dincolo de frontieră, cu țara-mamă sau în general cu lumea exterioară, încât să poată asigura pe termen lung condițiile de viață și capacitatea de dezvoltare a comunităților minoritare, îmbunătățirea condițiilor lingvistice și culturale, economice și sociale, și în condiții minoritare.

Baza electorală a partidelor etnice este limitată în mod necesar, numărul simpatizanților majoritari nu poate fi compensat de voturile minoritare acordate partidelor majoritare, drept urmare, datorită situației minoritare nu pot ajunge în poziție majoritară decât în regiunile locuite de minoritari. La sfârșitul secolului XX, în statele învecinate Ungariei, partidele și organizațiile maghiare și-au elaborat programele pe o scală politică largă, în timp ce au căutat să colaboreze permanent doar cu forțe politice democratice sau cel mai puțin antidemocratice. Mai toate partidele și organizațiile maghiare s-au detașat de starea de opoziție lipsită de alternative: trei partide ale comunităților minoritare maghiare cele mai numeroase și-au asumat un rol guvernamental, iar KMKSZ (Uniunea Culturală a Maghiarilor din Ucraina Subcarpatică) în zona respectivă, Comunitatea Democratică a Maghiarilor din Croația în zonele locuite de maghiari din Triunghiul Drava și Slavonia de Est, precum și Comunitatea Națională Maghiară de pe Valea Murei, în zonele locuite de maghiari din Slovenia, au devenit factori politici regionali semnificativi.

Literatura de specialitate de tip comparativ a acordat mai multă atenție formării și istoriei existenței de peste un deceniu și jumătate a organizațiilor, partidelor, mișcărilor politice ale minorității maghiare din România, Slovacia, Serbia, Ucraina pe fundalul conflictelor interetnice și al procesului de democratizare a statelor naționale din Europa Centrală și de Est de după 1989. Se ridică uneori și problema contestării legitimității partidelor etnice, dar majoritatea analiștilor consideră de la sine înțeles că, la fel ca în statele multietnice din Europa de Vest, și în Europa Centrală și de Est s-au format și joacă un rol important partidele parlamentare și extraparlamentare ale unor comunități minoritare mai numeroase.²

În literatura de specialitate din țările învecinate care se ocupă de analiza situației și dezvoltării organizațiilor și partidelor politice ale minorității maghiare, din când în când cîștigă în importanță problemele construcției comunitare, respectiv noile aspecte ale relației majoritate-minoritate și ale celei maghiaro-maghiare.³

În cele ce urmează vom analiza evoluțiile cele mai importante legate de asumarea rolului guvernamental ale organizațiilor politice reprezentative ale maghiarilor din România, Slovacia și Iugoslavia – Uniunea Democratică Maghiară din România (UDMR), Partidul Coaliției Maghiare (MKP) și Uniunea Maghiară

din Voivodina (VMSZ) între 1996-2000, 1998-2002, respectiv 2001-2003 în două domenii de importanță deosebită: atitudinea față de tendințele de autonomie și cea legată de viitorul relațiilor maghiaro-maghiare. Cum s-au modificat obiectivele de autoguvernare ale programelor politice, cum s-au modificat punctele de vedere și prioritățile în procesul de punere în aplicare a programului de autonomie? În ce măsură au fost nevoite cele trei partide să-și modifice viziunea despre relația maghiaro-maghiară în urma faptului că au devenit membre ale coalițiilor guvernamentale din România, Slovacia și Mica-Iugoslavie?

Dacă vom analiza, ca punct de plecare, antecedentele și cauzele abandonării statutului de opoziție și asumării responsabilităților guvernamentale, atunci trebuie să pornim de la învățămintele politicii de autonomie ale partidelor minoritare din perioada 1989-1994. Din spatele proiectelor de autonomie ale minorităților a lipsit atât susținerea majorității, cât și cea a țării-mamă și a mediului internațional, platformele înseși fiind considerate mai degrabă niște texte simbolice menite să argumenteze pretențiile legitime la egalitate și independență ale comunităților minoritare. Partidele politice maghiare, într-o astfel de situație-capcană, au rămas într-o bună măsură singure, calea de ieșire fiind căutată fie în organizarea și instituționalizarea relațiilor maghiaro-maghiare, fie în adâncirea colaborării cu partidele democratice majoritare. Problema priorității modelului etnopolitic de autoguvernare a chestiunii minorităților a jucat în felul acesta, în deciziile celor trei partide, un rol important. UDMR s-a angajat odată cu declarația de la Cluj din 1992 și programul adoptat la Congresul de la Brașov din 1993 pe linia soluției unei autoadministrații maghiare în Transilvania bazată pe combinarea celor trei forme de autonomie: culturală, locală și regională.⁴ Atât MKP din Slovacia cât și VMSZ din Serbia – asumându-și tendințele autonomiste ale predecesorilor lor politici (Mișcarea Creștin-Democrată Maghiară, Mișcarea Politică Conviețuirea și Partidul Civic Maghiar, respectiv VMDK, Comunitatea Democratică Maghiară din Voivodina) – își fixaseră de asemenea soluția autonomistă drept obiectiv definitoriu al politicii lor.⁵

În ce măsură au fost modificate programele de autoguvernare ale partidelor și ale mișcărilor politice minoritare maghiare de către compromisurile inevitabile însoțite de asumarea rolului guvernamental? În ce măsură au reușit să-și afirme propriile programe în cadrul programelor guvernamentale și care au fost consecințele politice și organizaționale ale participării la guvernare asupra partidelor maghiare minoritare?

Reorchestrarea programelor politice sau trădarea autonomiei

În cadrul publicisticii politice și al analizelor politologice ale activității guvernamentale ale celor trei partide maghiare minoritare trei domenii s-au bucurat de un accent deosebit. Clarificarea factorilor interni și externi care au dus la decizia

asumării rolului guvernamental a constituit prima chestiune care a stîrnit serioase polemici, o parte semnificativă a analiștilor majoritari și opozițiile interne ale partidelor punînd sub semnul întrebării legitimitatea și oportunitatea unei astfel de decizii. Includerea în programele de guvernare a revendicărilor partidelor minoritare și afirmarea lor, dincolo de interesul convenit unei întreprinderi lipsite de precedent, a stîrnit de asemenea numeroase observații critice. Fenomenul care a însoțit asumarea responsabilității guvernamentale naționale și care a transformat aceste partide etnice politic multicolore în partide politice autentice, adică în partide competitive la nivel național, a trezit mult interes. Și, în final, un aspect important al analizelor a devenit problema transformării politice a partidelor, respectiv reprimarea caracterului etnic al partidelor minoritare, amplificarea elementelor regionale, regionaliste ale programelor, pe de o parte ca o modalitate nouă de afirmare a revendicărilor etnice, pe de altă parte ca posibil răspuns la provocările noilor evoluții europene.⁶

În cazul tuturor celor trei partide intrarea la guvernare a fost precedată de o mai lungă colaborare cu partidele aflate anterior în opoziție, coaliția guvernamentală avînd astfel antecedente importante.⁷ Rezultatele electorale confirmaseră succesul alianței din opoziție ca bază a formării unei guvernări comune, dar transformarea automată a rezervelor opiniei majorității legate de problema minorităților – ceea ce ar fi fost de dorit din punctul de vedere al guvernării comune cu un partid maghiar – nu a putut fi, firește, garantată. Acest lucru s-a evidențiat în mod acut cu ocazia colaborării așa-zisei Coaliții Albastre a partidelor democratice slovace cu MKP în 1997, atunci cînd partidele slovace au încercat să impună niște condiții stricte colaborării cu partidele maghiare. Acest comportament în procesul elaborării programului de guvernare a avut drept consecință acceptarea de nevoie a unor autolimitări de către MKP care au dus la înghețarea problemelor legate de cazul decretelor lui Beneš – autonomia minoritară și problema universității maghiare independente.⁸

În România, alianța dintre Convenția Democratică și Partidul Democrat asigurase o majoritate de 3% la alegerile parlamentare din 1996, dar această majoritate fragilă nu putea asigura un fundal parlamentar solid pentru o guvernare pe patru ani. Capacitatea de guvernare a UDMR a fost amplificată substanțial de constelația externă care a îndemnat și partidele cîștigătoare ca, în ajunul aderării României la NATO, condițiile schimbării guvernamentale să fie create pe o bază cît mai largă, demonstînd astfel și pretextele legate de tensiunile interetnice.⁹ Acest criteriu de politică externă a constituit un argument puternic în toate cele trei țări. După schimbarea din 5 octombrie 2000 din Serbia, demonstrarea rupturii radicale cu naționalismul anti-minoritar al regimului Miloșevici a devenit importantă și pentru noua putere sîrbă.¹⁰ Printre premisele și cauzele participării la guvernare a partidelor minoritare maghiare pot fi menționate colaborarea cu partidele majoritare

democratice, deci un mediu politic favorabil, întărit și de relația de normalitate dintre cele trei state menționate și Ungaria. Comportamentul electoral de încredere al comunității maghiare, nevoia generală a încheierii perioadei Meciar, Iliescu și Miloșevici au înlesnit și față de propria comunitate abandonarea idealului de „opozitie veșnică” și acceptarea importanței intrării la guvernare. Confruntarea, însă, cu consecințele deciziei a produs mult mai multe polemici și conflicte în sînul celor trei partide minoritare. Cauza comună a discordiilor poate fi căutată în faptul că prin asumarea unui rol guvernamental, cele trei partide minoritare maghiare și-au abandonat în mod automat caracterul exclusiv etnic. Cu toate că atît UDMR cît și MKP și VMSZ s-au străduit și după asumarea rolului guvernamental să mențină funcțiunile multiple care în mod necesar fuseseră asumate ca roluri tradiționale, ca partide de coaliție însă au trebuit să se confrunte curînd cu situația în care, datorită amplificării comportamentului partizan, devenise tot mai problematică corelarea compromisurilor permanente izvorîte din responsabilitățile guvernamentale cu funcțiunile etnice și de construcție comunitară ale partidelor. „Asemenea celorlalte partide, și UDMR se comportă ca un partid, liderii acestuia își au propriile interese care nu întotdeauna corespund cu interesele grupului reprezentat.”¹¹

Liderii mișcărilor minoritare trebuiau deci să se confrunte de la bun început cu posibilitatea ca transformarea în partide politice ale „uniunilor” din România și Voivodina, respectiv a „coaliției” din Slovacia, însoțite de modificări interne de conținut și de organizare, să provoace întărirea și împotrivirea opoziției interne. Aceste conflicte probabil că nu puteau fi evitate, și nici în toamna lui 2004 nu se poate constata cu precizie dacă structurile unitare politice de partid ale minorităților pot fi păstrate sau nu, respectiv în Voivodina dacă este posibilă revenirea la acest model unic de partid sau nu.

Sarcina partidelor maghiare era deci să armonizeze rolurile etnice de construcție comunitară cu obiectivele naționale elaborate în comun cu partenerii de coaliție. Stabilirea acestui obiectiv din partea celor trei partide s-a petrecut într-o măsură mai mare sau mai mică peste tot. Partidele au încercat să-și transforme strategia, elementele referitoare la apărarea drepturilor minoritare au rămas însă mai accentuate decît dorința transformărilor structurale privind statul național în întregul său.

Ce s-a întîmplat cu autoguvernarea, obiectiv fundamental al programului anterior al celor trei partide minoritare maghiare ajunse la guvernare? Cum au încercat să rezolve tensiunea dintre abordarea particulară caracteristică partidelor etnice și programele partidelor guvernamentale cu valoare națională? Pentru UDMR și VMSZ, în principiu, era dată baza regională din Transilvania, respectiv Voivodina, adică un fundal regional, regionalist pe care se puteau baza sau la care puteau apela, și în cadrul căruia puteau fi prezentate în interiorul unor importante proiecte de regionalizare pentru întreaga țară elementele programatice etnice anterioare.

Diferența fundamentală dintre cele două provincii istorice era că Voivodina constituise o parte importantă a noii Serbii și din punctul de vedere al dreptului public, cu care era de acord și majoritatea sîrbă, iar Transilvania nu reprezenta în schimb din punct de vedere juridic o entitate distinctă și nici majoritatea românească nu exprimase o apetență deosebită față de regionalismul transilvan împreună cu maghiarii. Poziția lui Gusztáv Molnár privind colaborarea regionalistă transilvană dintre români și maghiari fusese respinsă de Gabriel Andreescu cu următoarea argumentație: „...devoluția Transilvaniei pare – în orizontul de timp relevant din punct de vedere politic – cu totul iluzorie și, ca urmare, planificarea regulilor de administrare a devoluției cu totul gratuită. Dacă există o problemă consensualistă, atunci ea ar putea avea în vedere comunitatea maghiară din România în raport cu populația românească – și nu comunitatea maghiarilor transilvani în raport cu comunitatea românilor transilvani.”¹²

MKP nu a dispus de un astfel de fundal regional decît în sensul bazei electorale etnice stabile, întrucît regiunea din Slovacia de Sud locuită de maghiari nu are nici tradiții de independență, nici relevanță administrativă. Partidul maghiarilor din Slovacia, în ciuda reformelor administrative defavorabile din punct de vedere minoritar, poate conta pe sprijinul alegătorilor maghiari, întrucît majoritatea maghiarilor din Slovacia trăiesc în localități unde sînt majoritari și unde relațiile cu majoritatea slovacă pe țară pot fi considerate normale pe plan local.¹³

Referitor la modificarea programului de autonomie al celor trei partide în poziție guvernamentală trebuie luate în considerație nu numai limitările datorate programelor guvernamentale, ci și tradițiile de autonomie care pot determina aplicabilitatea programelor elaborate mai devreme, în alte condiții, modelele comportamentale ale majorităților și condițiile adesea rapid schimbătoare ale sprijinului internațional.

Forme de autonomie minoritară maghiară și proiecte de autonomie¹⁴

Vom trece în revistă evoluțiile aspirațiilor autonomiste ale minorității maghiare de dinainte de perioada de participare la guvernare, analizînd separat măsura în care diferitele proiecte au căutat să respecte tradițiile autonomiste și administrative ale statului dat și ale regiunii multietnice în cauză. Comunitățile minoritare maghiare dispun în trei din cele șapte state vecine cu Ungaria de instrumente ale autonomiei culturale garantate prin lege: în Slovenia, conform paragrafului 63 din Constituția din 1991, minoritățile autohtone italiene și maghiare – indiferent de numărul lor - pot crea în zonele în care trăiesc organisme autonome, iar în domeniile stabilite în comun cu instituțiile statului pot lua decizii independente. În baza legii nr.57 din 1994, „în zonele cu populație mixtă din punct de vedere al naționalității”, populațiile autohtone ale minorității italiene și maghiare pot lua parte la lucrările administrațiilor locale, iar în privința chestiunilor legate de minorități au un rol determinant. În

conformitate cu legea nr.65 din 1994 referitoare la autogovernarea comunităților etnice, cele două minorități autohtone pot înființa în comunele în care trăiesc (în microregiunile formate din mai multe așezări) organisme teritoriale separate de autogovernare. Minoritatea italiană administrează autogovernări minoritare în regiunea Primorska în trei comune, iar minoritatea maghiară, în regiunea Prekmurje, în cinci comune. Autogovernările minoritare, pe plan național, sînt alese de membrii acestor organisme comunale. Celelalte comunități minoritare din Slovenia nu beneficiază de asemenea drepturi de autogovernare.¹⁵

Constituția croată recunoaște, de asemenea, doar minoritățile autohtone ca factori constitutivi ai statului, printre care și minoritatea maghiară, mult diminuată în anii războiului. Legea privind minoritățile naționale din 13 decembrie 2002 a creat posibilitatea înființării autogovernărilor minoritare. Primele alegeri ale autogovernărilor minoritare au avut loc în 2003. Corpul reprezentanților autogovernărilor constituit mai devreme s-a lărgit, în funcție de proporția minorității respective, cu noi consilieri minoritari. În afară de aceasta, la nivel județean, orășenesc și comunal, minoritățile și-au înființat autogovernările minoritare cu însemnate competențe în deciziile privind minoritățile.

Autogovernările minorităților funcționează în paralel cu organele autogovernărilor teritoriale: controlează respectarea drepturilor naționale la nivelele respective, înaintează propuneri către autogovernările teritoriale, dar nu dispun de competențe decizionale. Autogovernările locale, teritoriale sînt datoare să se consulte cu autogovernările minoritare în toate chestiunile privind minoritățile.

Autogovernările minoritare din Croația delegă reprezentanți în consiliul pe țară al minorităților în care, în afară de reprezentanții celor șapte autogovernări minoritare, mai fac parte experți în problemele minorităților, persoane publice și parlamentari aleși de minorități. Acest consiliu al minorităților ia decizii asupra modului în care se pot folosi sumele alocate minorităților din bugetul de stat.¹⁶

Problema autonomiei minorității maghiare din Serbia (Voivodina) a fost în 1990 printre primele care au ajuns într-o fază de program de autonomie concretă, elaborată și adoptată. Așa-zisa Comunitate Maghiară Democratică din Voivodina (VMDK) condusă de András Ágoston a adoptat la 25 aprilie 1992 un proiect de autonomie care cuprindea elementele autonomiei culturale și teritoriale în combinație cu constituirea autogovernărilor locale cu statut special.

Adunarea generală din 11 septembrie 1996 a Uniunii Maghiarilor din Voivodina înființată în 1994 a adoptat proiectul de autonomie denumit *Proiect de înțelegere privind bazele autoorganizării maghiarilor din Voivodina* care, asemenea proiectului VMDK, era construit pe cei trei piloni ai autonomiei personale, teritoriale și locale. În capitolul intitulat *Principii de bază* putem citi următoarele: „Comunitățile naționale din Voivodina trebuie să aibă posibilitatea să decidă singure, prin intermediul sistemului lor de autoorganizare, în problemele privind ocrotirea limbii și culturii, precum și în

alte probleme privind identitatea. Trebuie să li se ofere minorităților posibilitatea ca, pe baza principiilor descentralizării și subsidiarității, respectând drepturile sîrbilor, muntenegrenilor și a celorlalte naționalități, să li se asigure drepturile privind ocrotirea identității prin intermediul autogovernării personale și teritoriale.”¹⁷

Mișcările de autonomie din Voivodina – comparate cu celelalte programe de autonomie ale minorităților maghiare – se caracterizează prin trei trăsături specifice importante. Înainte de toate, contextul crizei iugoslave și al războaielor din regiune a plasat problema minorității maghiare în sfera juridică internațională, izolînd-o în același timp de zona fierbinte și de conflictele crizei balcanice. De asemenea, poate fi considerată ca notă specifică importantă colaborarea regională în scopul restabilirii autonomiei existente anterior a Voivodinei multietnice, fundal favorabil absent în cazul tuturor celorlalte proiecte maghiare de autonomie. În plus, pentru reprezentanții politici ai comunităților sîrbe, croate, slovace, române etc, formele de autonomie regionale și cele etnice sînt considerate ca soluții organice complementare. Dar, la cumpăna dintre veacurile XX-XXI, mișcările maghiare de autonomie din Voivodina poartă și o grea povară negativă: în cadrul rivalităților dintre partidele maghiare minoritare, ruptura cea mai semnificativă se produce tocmai în privința căilor ce pot duce la forma optimă de autonomie minoritară și a modalității de selectare a potențialilor aliați.

În Serbia de după Miloșevici problema restabilirii autonomiei Voivodinei reflectă reculul treptat înregistrat în opinia publică majoritară sîrbă. Căci dacă în 2000-2001 partidele sîrbești adoptaseră o atitudine pozitivă față de tendințele autonomiste ale Ligii Social-Democrate din Voivodina conduse de Nenad Èanak, la votarea în parlamentul din Belgrad în ianuarie 2002 a așa-zisei „legi omnibus” privind restabilirea jurisdicției autonome a regiunii, majoritatea obținută a fost minimă. O situație similară a fost și cu ocazia pregătirii legii minorităților care cuprindea o largă autonomie culturală minoritară susținută de VMSZ.¹⁸

Legea minorităților adoptată de parlamentul federal în martie 2002 oferă posibilitatea constituirii consiliilor minorităților naționale, respectiv a Consiliului Federal al Minorităților Naționale, în scopul realizării autonomiei culturale a minorităților. Conform art. 16 al Legii: „În scopul realizării autogovernării în domeniul folosirii limbii, al învățămîntului, informației și culturii, persoanele aparținînd minorităților naționale își pot alege consilii naționale ale minorităților. Consiliul național este persoană juridică. (...) Evidența consiliilor naționale alese este ținută de instituția federală corespunzătoare. Minoritatea națională este reprezentată de consiliul național în domeniul folosirii oficiale a limbii, a învățămîntului, al informației în limbile minorităților și al culturii, care participă la procesul decizional sau ia decizii el însuși, precum și înființează instituții în aceste domenii.” În așezările locuite de minorități utilizarea limbilor minorităților este obligatorie, ceea ce servește și la întărirea bazei teritoriale a autonomiei culturale.¹⁹

Pe lângă multiplele conflicte, ciocniri personale între cele două tabere – VMDK și VMSZ – care elaboraseră programul de autonomie al maghiarilor din Voivodina, ele au contribuit în cel puțin patru chestiuni la decantarea speranțelor și iluziilor legate de modelele de autogovernare minoritară și la formarea unei viziuni reale privind autonomia. Era evident înainte de toate că pentru realizarea oricărei forme de autonomie etnică trebuie asigurată cel puțin neutralitatea binevoitoare a puterii centrale. Nici măcar situația internațională cea mai critică, nici fundalul pozitiv de drept internațional al anilor '90 nu au fost suficiente pentru realizarea revendicărilor și programelor de autonomie în confruntarea cu naționalismul majoritar al regimului Miloșevici.

În al doilea rând, pentru realizarea programelor de autonomie este nevoie de parteneri strategici din rândul partidelor majoritare. Pentru realizarea obiectivelor de autonomie etnică din Serbia partenerii pot fi căutați în primul rând printre susținătorii majoritari ai autonomiei regionale a Voivodinei și factorii sârbi care sprijină cel puțin în principiu regionalizarea țării, precum și printre celelalte minorități ale țării. În al treilea rând, pragmatismul dovedit de VMSZ în poziție guvernamentală a însemnat simultan posibilitatea elaborării, adoptării și aplicării elementelor realizabile ale programului de autonomie, în același timp nu a fost posibilă eliminarea fisurilor apărute în baza electorală prin consens comunitar. Astfel s-a putut produce acea falie în rândurile elitei din Voivodina datorită alegerii Consiliului Național Maghiar Provizoriu în 1999, respectiv celei a Consiliului Național Maghiar din Voivodina în 2002. Îar în cele din urmă, alegerile din decembrie 2003 și octombrie 2004 au dovedit că incapacitatea de colaborare a partidelor minoritare maghiare poate să se soldeze cu un joc cu sumă nulă în care, pe lângă anularea adevărului fiecăruia, liderii partidelor riscă și rezultatele și posibilitățile construcției comunitare.

Aspirațiile autonomiste ale partidelor și mișcărilor maghiare din Slovacia, Ucraina Subcarpatică și România începând cu 1990 consideraseră de asemenea combinațiile formelor de autonomie culturală și teritorială, respectiv cea a drepturilor de autogovernare locală, expresia cea mai adecvată a drepturilor la autodeterminare națională internă. O parte însemnată a celor trei comunități maghiare minoritare trăiește pe teritorii compacte din punct de vedere etnic. În special în cazul minorității maghiare din Ucraina Subcarpatică există șansa autonomiei teritoriale deoarece în localități majoritar maghiare din raioanele învecinate Beregovo, Vinogradov, Munkacevo și Ujgorod, în fișia etnică paralelă cu frontiera ungară, trăiește peste 80% din comunitatea maghiară. Autoritățile ucrainiene nu au arătat însă înțelegere față de concepția autonomiei teritoriale în ciuda rezultatului pozitiv al referendumului din 1991; mai mult, caută să împiedice și formarea sistemului instituțional al autonomiei culturale.

Pe lângă proiectul autonomiei teritoriale, KMKSZ elaborase și proiectul autogovernărilor culturale ale minorităților naționale. Văzîndu-și proiectele,

programele de autoguvernare respinse de majoritari, asociația a elaborat un proiect pragmatic de reforme administrative pentru înființarea unui raion cu centrul la Beregovo care să cuprindă toate localitățile locuite de maghiarii din Ucraina Subcarpatică. Uniunea Democratică Maghiară din Ucraina care a obținut unicul loc pentru maghiari în parlamentul ucrainian, precum și organizațiile asociate acesteia, consideră că realizarea autonomiei personale și culturale asigură egalitatea în drepturi a minorității maghiare din Ucraina Subcarpatică.²⁰

În studiul consacrat formării și evoluției partidelor maghiare din Slovacia și programelor acestora, Iván Gyurcsik îl citează pe Janusz Bugajski, în opinia căruia partidele maghiare din Slovacia au prezentat la începutul anilor '90 programe cu rădăcini autonomiste.²¹

Programul din 19 ianuarie 1990 al primului partid maghiar din Slovacia, Inițiativa Maghiară Independentă (FMK), pe lângă accentul pus pe recunoașterea oficială a drepturilor colective, sublinia că „minoritățile naționale trebuie să obțină autodeterminarea deplină în domeniul culturii (și în cadrul acesteia a învățămîntului)”. Conform programului, aceasta ar fi trebuit să însemne că în scurt timp trebuia realizat „sistemul de învățămînt integral maghiar din Cehoslovacia, de la grădiniță la universitate.”²²

Susținerea autoadministrării este și mai relevantă în documentul adoptat împreună de FMK și reprezentanții mișcării determinante în procesul schimbării de regim din Slovacia, respectiv Mișcarea Publică Împotriva Violenței. Importanța documentului din punctul de vedere al analizei noastre este cu atât mai mare cu cît guvernarea comună a FMK și MPÎV în 1990-91 constituise de fapt pionieratul în domeniul asumării responsabilităților guvernării de către o minoritate. Declarația își propusese să fixeze principiile de bază „ale conviețuirii națiunilor, minorităților naționale și grupurilor etnice” din Slovacia. „Pornind de la drepturile colective ale națiunilor, minorităților naționale și grupurilor etnice, acestea au dreptul să se autoadministreze în toate acele domenii care le privesc în mod exclusiv, și beneficiază de drepturi egale în cadrul deciziilor comune în orice problemă care le privește și pe ele.”²³

Reprezentanții celorlalte două partide maghiare din Slovacia înființate la începutul anului 1990 – Mișcarea Creștin-Democrată Maghiară (MKDM) și Mișcarea Politică Conviețuirea – în faza de încheiere a divizării Cehoslovaciei în decembrie 1992 au înaintat un proiect de constituție comun către președintele Consiliului Național Slovac „despre situația juridică a minorităților naționale și grupurilor etnice din Republica Slovacă”. Proiectul denumea „minoritățile naționale și grupurile etnice” factori constitutivi ai statului, iar drepturile minorităților – drepturi naturale „irevocabile și neanulabile”. Proiectul, pe lângă dreptul minorităților la identitate și ocrotirea sa, dorea să asigure reprezentarea parlamentară a minorităților, dreptul la monitorizarea respectării drepturilor minorităților, dreptul la pămîntul natal, la

păstrarea și dezvoltarea patrimoniului cultural, dreptul la păstrarea structurii etnice a așezărilor. Principiul autogovernării era prezent în cadrul proiectului prin „dreptul la autogovernare în domeniul învățământului, al culturii și al informației, precum și dreptul la administrarea regiunilor locuite de minorități.” Mai cuprindea și dreptul la păstrarea legăturilor internaționale și dreptul la subvenții proporționale și echitabile din bugetul de stat.²⁴

Ulterior MKDM și Mișcarea Conviețuirea elaboraseră separat câte un proiect de autonomie. MKDM a dat publicității în ianuarie 1993 proiectul propriu „despre situația și drepturile minorităților naționale și grupurilor etnice” cuprinzând 68 de articole, iar Conviețuirea și-a declarat poziția privind autonomia în două documente-program cu ocazia congresului de la Komarno din 1993.²⁵

Adunarea publică de la Komarno din 8 ianuarie 1994 a fost cel mai important eveniment al deceniului pentru maghiarii din Slovacia. Din cei cinci mii de primari și consilieri locali invitați au participat peste trei mii. Luările de poziție și documentele adunării publice privind administrația publică și autogovernarea au constituit punctul culminant al politicii de autonomie a maghiarilor din Slovacia. Tonalitatea formulării documentelor, în atmosfera confrunțată a politicii interne din Slovacia, fusese moderată. Conform declarației de la Komarno, schimbarea politicii față de minoritățile din Slovacia nu este posibilă decât prin mijloace democratice și trebuie realizat „sistemul de autogovernare, statul de drept și statutul juridic al comunităților naționale.”²⁶

Documentul „Despre statutul juridic al maghiarilor” de la Komarno este o proclamație politică tipic postmodernă. În cadrul său se înlănțuiau inventarierea nedreptăților istorice, reclamarea dreptului la identitate, sublinierea contextului juridic internațional cu revendicări de natură lingvistică, politică și financiară, respectiv de reprezentare proporțională care amintea mai degrabă de modelele consociative decât de cele de autonomie, asemănătoare cu programul Csemadok din 1968. După părțile introductive, minoritatea maghiară se autodefinea, în baza principiului co-națiunii, drept comunitate națională egală cu națiunea slovacă, situație în care „dorește să-și exprime calitatea de subiect politic propriu prin intermediul unui organ reprezentativ și proiect constituțional separat, revendicând pentru regiunea locuită în mod substanțial un statut juridic special în interesul ocrotirii identității sale.”²⁷

Textul, de altfel echilibrat, după revendicările privind statutul de co-națiune și autonomia teritorială, subliniază dorința întăririi statalității și integrității teritoriale a Republicii Slovace și crearea statului de drept. Elementele cele mai dezbătute și analizate ale documentului de la Komarno le-au constituit cele două variante propuse de maghiari ale unităților administrative de grad secund în cadrul proiectatei reforme administrativ-teritoriale. Varianta A din hotărârea intitulată „Despre reorganizarea administrativ-teritorială a Slovaciei” era reprezentată de

unitatea administrativă compusă din fișia compactă cuprinsă între frontiera slovac-ungară și frontiera lingvistică, în timp ce varianta B definea trei unități administrative (regiunile locuite de maghiari din fișia cuprinsă „de la Bratislava la ținutul Ipel”, cea „de la ținutul Ipel la Kosice”, respectiv zona Zemplínului de Sud și Ung”).

În documentul intitulat „Despre drepturile autoguvernărilor”, prin adoptarea cât mai urgentă a Cartei europene a autonomiilor locale se cerea ca „constituția slovacă să prevadă punctual sistemul autonomiilor minoritare și competențele acestora”. În baza Recomandării 1201 a Consiliului European, devenită parte a Tratatului de bază ungaro-slovac, hotărîrea solicitată, deși în mod explicit nu figura în text, asigurarea autonomiei teritoriilor cu caracter etnic specific.

Organizarea adunării de la Komarno și adoptarea unanimă a documentelor de program a constituit în mod indiscutabil o mare realizare a aspirațiilor spre autonomie a maghiarilor din Slovacia deceniului 1990. Miklós Duray, vicepreședintele executiv al Partidului Coaliției Maghiare înființat prin unificarea celor trei partide, a apreciat ca un succes indiscutabil manifestarea de la Komarno, în ciuda absenței vreunui rezultat palpabil. „Cel mai important mesaj al declarației de la Komarno pentru Europa și Slovacia este că maghiarii din Slovacia doresc să-și reglementeze situația juridică pe calea tratativilor, în limita cadrelor legale, prin respectarea integrității teritoriale a Slovaciei.” Totodată a devenit clar că panta ascendentă a politicii autonomiste a minorității maghiare din Slovacia s-a încheiat și nu s-a mai putut revigora nici în ultimul deceniu al secolului trecut, nici în primii ani ai noului mileniu.

Proiectele de autonomie ale maghiarilor din Slovacia, cu lipsa lor de claritate teoretică, cu sistemul lor de revendicări de tip mixt pot fi situate în urma proiectelor din Voivodina. În același timp, marele avantaj al acestor concepții susținute în mod curent de autoguvernările localităților maghiare din Slovacia este că, în spațiul politic și juridic favorabil al structurii teritoriale compacte a maghiarilor din Slovacia, - în interiorul Uniunii Europene și în baza unei legi cuprinzătoare a minorităților de mult timp scadentă - chiar și numai printr-o ușoară modificare a sistemului actual al autonomiilor din Slovacia ar fi posibilă demararea modelului asociativ democratic, al modelului consensual. În orice caz, este demn de atenție faptul că majoritatea politicianilor din MKP au ajuns deja în 2004 la concluzia că pentru realizarea diferitelor forme de autonomie minoritară trebuie mai întâi obținută susținerea opiniei publice și a partidelor majoritare, iar prin instituționalizarea politicilor de autonomie locală, departamentală, respectiv a celor privind învățămîntul, precum și prin aprofundarea gândirii autonomiste în general trebuie pregătită crearea și reglementarea juridică a structurilor autonome pe bază etnică.²⁸

Nu este deloc întâmplător că istoria proiectelor maghiare transilvane de autonomie este cea mai complexă și contradictorie. Deși încă de la înființarea sa,

UDMR a așezat în centrul programului său revendicarea autonomiei, datorită numeroaselor cauze interne și externe, cauza autonomiei minoritare din Ardeal, asemenea celei din Ucraina Subcarpatică, pare să fie și în 2004 lipsită de orice perspectivă. Cu toate că proiectele, alternativele nu au lipsit defel.²⁹ Levente Salat include zece documente pe lista celor mai importante proiecte maghiare de autonomie. Primul proiect complex de lege privind minoritățile naționale, structurat pe modelul autoguvernării, a fost elaborat în 1991 de Géza Szócs. Acesta a fost urmat în 1993 și 1994 de primele două proiecte ale lui József Csapó privind autodeterminarea internă a comunității naționale maghiare din România, apoi proiectele Consiliului Reprezentanților Unionali ai UDMR de după Congresul de la Brașov și cel al departamentului politic al președinției UDMR cu privire la minoritățile naționale și comunitățile autonome, respectiv despre autonomia personală. Despre aceasta din urmă, cu un an mai târziu, a elaborat un proiect de lege și Miklós Bakk. Un loc aparte este ocupat de proiectul profesorului universitar clujean Sándor Szilágyi N. din 1994 despre drepturile privind identitatea națională și despre conviețuirea armonioasă și echitabilă a comunităților naționale, respectiv statutul de autonomie a Ținutului Secuiesc al lui József Csapó din 1995 care a fost adoptat de Consiliul Național Secuiesc înființat în 2003 drept document programatic propriu. Tot în toamna lui 2003 a fost lansat pachetul de proiecte de autonomie elaborat de grupul condus de Miklós Bakk care cuprindea trei documente: un proiect de lege-cadru privind regiunile, un proiect privind înființarea regiunii cu statut juridic special, Ținutul Secuiesc, respectiv proiectul de autonomie cu statut special al Ținutului Secuiesc.³⁰

Autorii din Transilvania ai diferitelor proiecte de autonomie a comunității maghiare încercaseră să cuprindă într-un sistem unitar elementele autonomiei minoritare pornind de la considerente teoretice și rațiuni politice diferite, dar considerînd din punctul de vedere al minorității maghiare din Ardeal diferitele forme de autonomie drept statut juridic optimal, lovindu-se în același timp încontinuu de realitățile administrației publice românești și de atitudinea antiautonomistă a elitelor politice majoritare. Majoritatea documentelor sînt strîns legate de principiile de autoguvernare și de autonomie, consacrate în programul UDMR, ca obiectiv strategic. Conform programului UDMR din 2003: „Ocrotirea eficientă a intereselor, respectiv garantarea drepturilor, asigurarea șanselor și mijloacelor legate de păstrarea identității maghiarilor din România sînt posibile numai prin intermediul instituțiilor autonome constituite în cadrul statului de drept. (...) UDMR dorește să obțină formularea juridică și consfințirea pe cale legislativă a diferitelor forme de autonomie – inclusiv autonomia teritorială –, solicitînd aplicarea principiilor generale ale descentralizării și ale subsidiarității. Pentru realizarea acestui obiectiv, UDMR pleacă de la tradițiile pozitive ale conviețuirii naționalităților din Transilvania, respectiv de la modele de autonomie cu caracter exemplar înfăptuite în Europa.”³¹

Proiectele încercau înainte de toate să clarifice ce fel de combinații ale autonomiei teritoriale și culturale ar putea fi cele mai potrivite pentru comunitatea națională a maghiarilor din România în ansamblu care trăiesc atît în comunități compacte, cît și mixte și în diasporă. Pentru mai toți autorii proiectelor era clar că în condițiile din Ardeal pot fi luate în considerație doar modelele mixte, chiar și proiectele referitoare la autonomia teritorială a Ținutului Secuiesc făcînd trimitere la drepturile de autogovernare convenite microregiunilor locuite de maghiari sau celor din diasporă.

În paralel, proiectele respective ilustrează căutările permanente privind modalitățile de modificare constituțională, inevitabile pentru înfăptuirea autonomiei. În această privință proiectele cele mai fertile par a fi cele legate de amplificarea ponderii autonomiilor locale și județene, de utilizarea posibilităților izvorîte din procesul de regionalizare a țării, dar nu lipsesc din documentele respective nici referirile la modelele vest-europene de autonomie, la recomandările europene sau la provocările izvorîte din procesul de integrare.

Practica și experiența colaborării la guvernare și în opoziție dintre partidele majoritare românești și UDMR au divizat în cursul anilor 2003-2004 în două tabere distincte și din punct de vedere politic opinia publică maghiară din Ardeal privind alternativa dacă e admisibilă „suspendarea” programelor de autonomie, măcar temporar, în scopul modificării prin diferite forme pragmatice de colaborare a opoziției rigide a clasei politice și a opiniei publice românești sau nu. Artizanii și analiștii proiectelor de autonomie se confruntă în mod curent cu contradicțiile existente între modelele consociative și cele de autonomie.³²

Dincolo de aceasta, învățămintele trase din alegerile locale de după 1989 arată că profilul etnoregional al unui UDMR care exprimă un tot mai accentuat comportament specific partidelor, nu oferă o bază suficient de puternică afirmării intereselor politice locale, microregionale și regionale, astfel că participații minoritari ai politicilor locale nu se pot sprijini decît pe actorii regionali ai puterii centrale, respectiv pe capitalul politic propriu constituit în condiții extrapartinice. Această contradicție s-a manifestat odată cu apariția Consiliului Național Secuiesc și a Consiliului Național Maghiar din Transilvania, respectiv odată cu tendințele de independență și separare a opoziției interne a UDMR.³³

Și în cele din urmă trebuie să luăm în considerare condițiile etnodemografice, diferențele regionale ale Transilvaniei. Iar în privința autonomiei teritoriale nu pot fi ignorate condițiile economice ale Ardealului: Gábor Kolumbán, în cadrul dezbaterii privind autonomia de la Universitatea de Vară de la Tușnad din 2003 opinase că: „un statut juridic în sine nu transformă o regiune în regiune autonomă, pentru aceasta este nevoie de procese economice și sociale structurate teritorial care să determine în mod fundamental șansele și succesul unei regiuni, pentru care garanțiile constituționale nu sînt decît un adaos.”

Politologul Miklós Bakk, unul dintre participanții permanenți ai dezbaterilor despre autonomie din Transilvania și autorul unuia dintre cele mai bine gândite proiecte, e de părere că „noțiunea de autonomie în discursul UDMR-ului s-a fetișizat, lucru care în urma dezbaterilor despre regionalism se va modifica însă cu siguranță.” Noțiunea fetișizată a autonomiei s-a împletit în primul rând cu așteptările amplificate și în bună parte nerealizabile legate de autonomia teritorială și cu conflictele dintre taberele care nu au pregetat să pună la îndoială însăși onestitatea adversarilor. După cum constata același Kolumbán: „Autonomia este un excelent prilej pentru cele două tabere opuse să se critice și să se acuze reciproc de antiautonomism, dar în realitate nici una dintre părți nu face nimic pentru înfăptuirea acesteia.”³⁴

Proiectele maghiare de autonomie din Ucraina Subcarpatică, Slovacia de Sud și Transilvania sînt departe de fi realizate în primăvara lui 2004. Însă dezbaterile interne și externe și analizele acestora nu au fost nici pe departe irosite. Pe de o parte, pot fi clarificate corelațiile politice interne și externe ale proiectelor de autonomie, determinările istorice ale acestora, cauzele respingerii de către majoritate și ordinea pașilor necesari pentru obținerea sprijinului internațional. După cum necesită o analiză detaliată și modul în care concepțiile diferite despre autonomie au putut conduce la conflicte interne și scindare politică, respectiv ce rol a putut juca asumarea responsabilităților guvernării în modificarea comportamentului partidelor maghiare minoritare din cele trei țări.

De exemplu, din programul de autonomie adoptat de UDMR la Congresul din 1993 de la Brașov a reieșit în curînd că consensul comunității maghiare în această privință nu poate fi transformat într-un program de acțiune, pentru că toate partidele politice românești resping în mod ferm introducerea oricăror forme de autonomie. Rămîne întrebarea, în ce măsură vor confirma reacțiile viitoare ale societății majoritare slovace, românești și sîrbe observația conform căreia datorită activității guvernamentale s-au putut crea bazele încrederii unei părți a elitei politice majoritare, fără de care nici un program de construcție comunitară minoritară nu poate avea șanse de succes.

În concluzie

În activitatea organizațiilor, mișcărilor, partidelor politice maghiare minoritare de după 1989, printre care și a celor trei partide care au participat la guvernare, putem distinge cinci „principii dominante” care au primit un accent deosebit, în parte datorită obligațiilor celor mai actuale ale perioadei, ale țării date, respectiv ale Ungariei, în parte datorită contextului internațional european al chestiunii. Politica minoritară maghiară a primilor ani a fost caracterizată de intenția aprofundării și internaționalizării apărării drepturilor minoritare, iar ca o continuare necesară a acesteia, urmărirea și pregătirea soluțiilor de autonomie considerate pînă în ziua de

astăzi drept optimale. Aceasta a fost perioada care a dus la clarificarea sarcinilor legislative, a lipsurilor manifestate în domeniul drepturilor lingvistice, politice și administrative, respectiv cuplarea acestora cu năzuințele autonomiste culturale, locale și regionale. Ca al treilea obiectiv de principiu pot fi semnalate regândirea și instituționalizarea colaborării maghiaro-maghiare – amplificate în urma evoluțiilor din cea de-a doua treime a anilor '90 din Iugoslavia, Slovacia și România – care a avut drept rezultat crearea Televiziunii Duna, a sistemului de fundații finanțatoare din Ungaria, a Conferinței Maghiare Permanente, a Forumului Reprezentanților Maghiari din Bazinul Carpatic. Pe de altă parte, putem adăuga adoptarea și modificarea Legii Statutului și crearea bazelor colaborării curente dintre guvernele maghiare și comunitățile maghiare minoritare, așezate, în sfârșit, în perioada guvernării Medgyessy, pe baze contractuale.

Ca un al patrulea principiu poate fi consemnată participarea partidelor maghiare minoritare la guvernare, iar prin intermediul acesteia transformarea caracterului etnopolitic al țărilor respective, și crearea modelului consociativ sau consensual. Acest model experimentat de partidele maghiare din România, Slovacia și Serbia a constituit un pas important în situația juridică a comunităților minoritare, dar nu a condus la o transformare radicală în dreptul public care să reflecte și în statul juridic al minorităților practica politică consensuală a statelor plurale din punct de vedere etnic. Și în sfârșit, paralel cu procesul de lărgire a Uniunii Europene a apărut și cea de-a cincea orientare care, asemenea orientărilor anterioare, se caracterizează prin competiția dintre mai multe interpretări, nu odată contradictorii. Ideea „reintegrării naționale” imaginată în cadrul procesului de integrare europeană apare simultan sub forma colaborării regionale cu statele învecinate și în proiectele care și-au propus extinderea instituției juridice a cetățeniei maghiare asupra comunităților maghiare minoritare.³⁵

Participarea la guvernare a partidelor maghiare minoritare, activitatea lor în guvernele de coaliție în cele trei țări au fost interpretate în mod diferit de opinia publică majoritară, de comunitatea maghiară minoritară, după cum și consecințele au fost receptate în mod semnificativ diferit. După participarea apreciată de toată lumea drept moderată la primul ciclu guvernamental al MKP, în contractul de coaliție și programul de guvernare din 2002 și-a sigurat din capul locului poziții mult ameliorate. Partidul maghiar din Slovacia a reușit să-și păstreze suportul electoral în ambele cicluri, crescându-i gradul de acceptare și în rîndul opiniei publice majoritare. Obiectivele sale legislative se realizează în continuare cu dificultate, deși în anumite domenii (învățămînt, folosirea limbii, reparații istorice) a reușit să obțină succese semnificative. Performanțele sale sînt însă măsurate, asemenea performanțelor UDMR-ului sau VMSZ, în mod similar cu cele ale partidelor de guvernămînt majoritare, în funcție de rezultatele întregii guvernări. Or aici, gravele probleme economice și sociale ale regiunilor locuite de maghiari

acoperă treptat succesele etnopolitice (parțiale). UDMR, după alegerile din 2000, alegând varianta înțelegerilor din opoziție și a colaborărilor pe bază de protocoale încheiate anual, a preferat totuși alternativa guvernamentală.

VMSZ a reușit să-și fructifice poziția guvernamentală în primul rînd în domeniul legislativ: alături de așa-zisa lege „omnibus” (chemată să restituie competențele autonome ale Voivodinei) și legea minorităților (menită să reglementeze statutul minorităților și capabilă să redea acestora autonomia culturală), a obținut succese mai importante în domeniul drepturilor lingvistice și pe tărîmul creării instituțiilor culturale.

În timp ce în cadrul MKP nu s-a format o opoziție semnificativă față de asumarea rolului guvernamental, opoziția internă a UDMR în 2004, respingînd modificările organizatorice și de conținut efectuate cu ocazia congresului de la Satu Mare, a rupt cu principiul unității, considerat multă vreme obligatoriu pentru partidele minoritare. Uniunea Civică Maghiară, prin crearea Consiliului Național Maghiar din Transilvania și Ținutul Secuiesc, și prin candidatura sa ca partid independent la alegerile parlamentare din România din 2004, susținînd alternativa autonomiei și ideea dublei cetățenii, a respins strategia de susținere guvernamentală a UDMR.

VMSZ, după slabele sale rezultate electorale din 2003-2004, a fost scos din guvernarea centrală, păstrîndu-și poziția în guvernul regional din Voivodina. Ponderea celorlalte partide maghiare minoritare devenise nesemnificativă, activitatea lor reducîndu-se în calitate de opoziție a VMSZ, la criticarea acestuia. Această politică de divizare va putea fi menținută cu greu pe termen lung.

Ideea autogovernării, în cazul a două partide maghiare din trei – în cazul UDMR și MKP – a fost trecută în rezervă în perioada coaliției guvernamentale, respectiv a fost reevaluată. Întărirea ponderii politice regionale a celor două partide, în consonanță cu prioritățile politice regionale ale UE, a condus la ideea că faza pregătitoare a autonomiei minoritare constă în extinderea regionalizării la statele respective în întregul lor. Se observă în cazul ambelor partide că, pregătindu-se de ciclul electoral următor, ele ar dori să pună un accent mai mare pe instituționalizarea autogovernării minoritare.

Pe de altă parte VMSZ, trăgînd parțial învățămintele luptelor autonomiste ale maghiarilor din Voivodina și luînd în considerație obstacolele ridicate de politica internă sîrbească, a reușit să facă pași în direcția autonomiei culturale. O parte semnificativă a electoratului minoritar sprijină în continuare diferitele forme de colaborare guvernamentală, dar consideră că este nevoie de o politică de construcție comunitară regională, economică și socială mult mai eficientă decît pînă acum.

În final trebuie să vorbim despre faptul că participarea partidelor maghiare minoritare la guvernare a contribuit fără doar și poate la transformarea, chiar dacă lentă și ezitantă, a caracterului național al celor trei state învecinate. Această transformare a condus la pași pozitivi în situația juridică a comunităților minoritare

maghiare și nemaghiare, prin implementarea unor elemente ale modelului consociațional sau consensual, dar nu s-a produs o spărtură în dreptul public care să reflecte și în situația minorităților naționale practica politică consensuală a „statelor naționale” plurale în sens etnic.

Corelațiile și contradicțiile dintre cele trei trenduri strategice ale politicilor minoritare maghiare analizate mai sus – construcția comunitară bazată pe autonomie, adoptarea modelului consociațional întrupat în asumarea unui rol guvernamental, respectiv reintegrarea națională imaginată ca parte a procesului de integrare europeană – nu au putut fi cuprinse în ultimii cincisprezece ani într-un cadru unitar, într-un program strategic de politică națională.

Cauzele pot fi diferite: capacitatea diferită a celor șapte comunități maghiare de afirmare a intereselor proprii, contextul diferit al celor șapte țări învecinate – în domeniul social, al politicii interne, al pieței muncii – și rolul asumat al minorităților în dezvoltarea relațiilor bilaterale, regionale trimit în mod legitim la abordări diferențiate în locul celor globale din prezent. Cele trei tipuri diferite de vecinătăți create în urma extinderii UE, posibilitatea menținerii relațiilor cu Ungaria, subliniază importanța unor programe individuale care respectă diferențele.

Paralel cu aceasta, în politica guvernamentală din Ungaria, alternativele preferate au fost mereu cele care au optat pentru soluții legislative unitare, uniformizante, marginalizând din capul locului comunitățile care nu se încadrau în această logică, cum ar fi comunitățile maghiare din diaspora occidentală sau – așa cum s-a întâmplat în cazul legii statutului – comunitatea maghiară din Austria, respectiv Burgenland.

Obstacolul cel mai important însă în calea unui program strategic îl reprezintă confruntarea tot mai acută dintre partidele politice din Ungaria (MSZP-FIDESZ), absența condițiilor propice pentru consultări curente în Ungaria, în rândurile comunităților maghiare minoritare, respectiv maghiaro-maghiare, slăbiciunile funcțiilor MÁÉRT (Conferința Maghiară Permanentă) în procesul de conciliere și de pregătire a unor decizii. Toate acestea au fost scoase în evidență cu ocazia inițierii și desfășurării referendumului privind dubla cetățenie pentru maghiarii de dincolo de frontiere. În plus, relațiile interpartinice din Ungaria și-au pus amprenta și asupra comportamentului partidelor maghiare minoritare în general și a comportamentului electoral în special, precum și asupra relațiilor și programelor acestora.

Note:

1. Kántor Zoltán: Az RMDSZ és a romániai magyar társadalom. *Magyar Kisebbség*, 2002.1. Despre relația strânsă cu propria bază electorală a partidelor etnice și regionale vezi Ishiyama, John. T – Breuning, Marijke: *Ethnopolitics in the New Citizenship: Race and the Census in Modern Politics*. Boulder 1998, Lynne Rienner Publishers; Nobless, Melissa: *Shades of Citizenship: Race and the Census in Modern Politics*. Stanford 2000, Stanford University Press; Kanchan Chandra: *Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Ethnic Headcounts in India*.

<http://repositories.cdlib.org/uclasoc/trcsa/8>; Lieven de Winter – Huri Tursan (eds.): *Regionalist Parties in Western Europe*. London, 1998, Routledge,.

2. Bugajski, Janusz: *Ethnic politics in Eastern Europe: a guide to nationality policies, organizations and parties*. M. E. Sharpe, Armonk, New York, 1994. Cf. *Nations in Turmoil: Conflict and Cooperation in Eastern Europe*. Boulder. Westview Press, 1995; Caplan, Richard and John Feffer. (Eds.) *Europe's New Nationalism: States and Minorities in Conflict*. New York, Oxford University Press, 1996; Poulton, Hugh: *The Balkans: Minorities and States in Conflict*. London, 1994, Minority Rights Publications; Despre partidele maghiare minoritare, un studiu comparativ, vezi Mátrai Julianna: A kisebbségi magyar pártok politikai stratégiái Közép- és Kelet-Európában, I II. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 1999. 2, 2000. 1. www.epa.oszk.hu/00000/00033/00003/matrai.htm; Bárdi Nándor: Törésvonalak keresése a határon túli magyar politikában 1989-1998. In Bárdi Nándor – Éger György (red.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumaiból 1989-1999*. Budapest, 2000, Teleki László Alapítvány, 21-44; Ibid: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Bratislava, 2004, Kalligram.

3. Bakk Miklós – Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996-2000. *Regio*, (11. évf). 2000.4. 150-186. Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996-2000). In Bodó Barna (red.), *Romániai Magyar Politikai Évkönyv 2001*. Temesvár – Kolozsvár, 2002.25-47. Kántor Zoltán: Az RMDSZ és a romániai magyar társadalom: alternatívák vagy kényszerpályák? *Magyar Kisebbség* 2002. 1; Hamberger Judit: A szlovákok az MKP kormányzati szerepéről, *Kisebbségkutatás*, 11. évf. 2001.4. <http://www.hhrforg/kisebbssegkutatasa/2001-4/1.htm#E16E9>; Szarka László: A szlovákiai magyar Koalíció Pártjának kormányzati szerepvállalásáról, *Regio*, (11. évf), 2000. 4. 122-149; Vezi de asemenea: ifj. Korhecz Tamás: A Magyar Nemzeti Tanács alkotmányossága. *Pro Minoritate*, 2003. primăvara. 125-136. Mirmics Károly: Politikai önszerveződés. Magyar pártharc a VMDK megalakulásától napjainkig, In Gábrityné Molnár Irén – Mirmics Zsuzsa (szerk.): *Vajdasági marasztaló. Tanulmányok, kutatások*, (= MTT Könyvtár 3.) Szabadka, 2000. 249-280.

4. Bárdi Nándor – Éger György (red.): *Útkeresés és integráció*. Op.cit. 88-89, 91-93, 95-96.

5. Programul Partidului Coaliției Maghiare din Slovacia poate fi consultat pe site-ul oficial al partidului www.mkp.sk. Primul program al VMSZ în Bárdi Nándor-Éger György (red.): *Útkeresés és integráció*. i. m. 427-436.

6. Analiza dilemelor, translațiilor, a chestiunilor strategice și tactice izvorâte din rolul guvernamental al celor trei partide a fost efectuată de fapt doar în cazul UDMR pe măsura dificultății problemei. Un rol important a jucat în acest sens revista *Provincia* redactată printre alții de Gusztáv Molnár, Alexandru Cistelean, Miklós Bakk, Marius Lazăr, Ovidiu Pecican, apărută între 2000-2002 la Cluj, în limba română și maghiară. În paginile acesteia, autorii maghiari și români au încercat să clarifice problemele apărute în urma activității guvernamentale a UDMR. Molnár Gusztáv – Szokoly Elek (red.): *Provincia* 2000. Antologie, Târgu-Mureș, 2001, Ed. Pro Europa. În paginile revistelor *Provincia*, *Korunk*, *Regió* și alte publicații, analizele politologice ale unor Bakk Miklós, Bárdi Nándor, Bodó Barna, Kántor Zoltán, Salat Levente, Székely István au evaluat sub multiple aspecte rolul guvernamental al UDMR între 1996-2000. Dintre acestea, ne-am bazat în mod special pe cele publicate în *Provincia*, precum și pe studiile lui Kántor Zoltán și Bárdi Nándor. Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996-2000. *Regio*, 2000. 4; Hódi Sándor: Magyarok a forrongó Szerbiában, Tóthfalú, 2002, *Logos*; Kántor Zoltán -Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996-2000).

7. Documentele colaborării dintre Coaliția Maghiară din Slovacia și partidele democratice din opoziție, vezi în: Bárdi Nándor – Éger György (red.): *Útkeresés és integráció*. Op.cit. 344-350.

8. Kusý, Miroslav: *Čo s našimi Mad'armi?* Bratislava, 1999, Kalligram. Szarka László: A szlovákiai Magyar Kolíció Pártja, op.cit. 123-126; Reiter József – Reiter Szilvia: A szlovákiai Magyar Koalíció Pártja kormányzati tevékenységének első éve, *Magyar Kisebbség*, 1999. 4. 190-2002.
9. Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, op.cit.161-162.
10. Korhecz Tamás: A Magyar Nemzeti Tanács, op.cit. Várady Tibor: Komolyan venni az autonómiakonceptiókat. In Sorskérdéseink (Válogatás a Magyar Szó vasárnapi rovatában megjelent írásokból, 2001-2002), *Magyar Szó, Újvidék*, 2003. 107-113.
11. Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, op.cit. 159.
12. Andreescu, Gabriel: Continuarea participării UDMR la guvernare – prima fază a democrației consensualiste românești? În Molnár Gusztáv – Szokoly Elek (red.): *Provincia, 2000*, p.233; Molnár Gusztáv: Regionalism civic, id. p.112; Caius Dobrescu: Transilvania, România și Europa, id. p.246.
13. Szarka László: Közigazgatási reform és kisebbségi kérdés. A szlovákiai közigazgatási reform és a Magyar Koalíció Pártjának elképzelései. *Kisebbségkutatás* (10) 2001. 2. 208-222.
14. În această parte a studiului sînt prezentate modelele autoguvernării maghiare din Slovenia și Croația, și proiectele din Ucraina Subcarpatică, adaptîndu-se astfel tematicii referitoare la toate țările învecinate.
15. Pan, Christoph – Pfeil, Beate Sibylle: Minderheitenrechte, op.cit. 438; *Ethnic Minorities in Slovenia*, Ljubljana, 1994. 40–42, 48–49; Komac, Miran: *Protection of Ethnic Communities in the Republic of Slovenia*, Ljubljana, 1998. 68-69; ifj. Korhecz Tamás: Kisebbségi önkormányzatok megválasztásának szabályai a magyar, a szlovén és a jugoszláv közjogban, *Kisebbségkutatás* (11) 2002. 4. 941-945; Pataki G Zsolt: Overview of Proposals, In Gál Kinga: *Minority Governance in Europe*, Open Society Institute, Budapest, 2002, 251-257; Gerencsér Balázs – Juhász Albin: A Kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón, *Magyar Kisebbség*, 2000. 3. 319-324.
16. Gerencsér Balázs – Juhász Albin: A Kárpát-medencei magyar autonómiaformák, *Magyar Kisebbség*, 2000. 3. 319-324; Pataki G Zsolt: Overview of Proposals, in Gál Kinga: *Minority Governance*, 257-260; Caspersen, Nina: The Thorny Issue of Ethnic Autonomy in Croatia: Serb Leaders and Proposals for Autonomy, *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 2003. 3. http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus3-2003_Caspersen.pdf; Domini, Mirjana: National Minorities in the Republic of Croatia, *Central Europe Review*, <http://www.ce-review.org/00/19/domini19.html>; Zoran Daskalovic: *Withering Away of Ethnic Minorities in Croatia, Dossier on the Rights and Protection of Ethnic Minorities in Bosnia & Herzegovina, Macedonia, Serbia, Montenegro and Croatia*. Aimpres. www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2003/30624-dose-01-06.htm; Tatalovic, Sinisa: *Minority Peoples and Minorities*. Zagreb, 1997; Datele privind sistemul de autoguvernare minoritară și rezultatele alegerilor autoguvernărilor minoritare din 2003 în *Új Képes Újság* (8) 2002. 48-50. 2003. 2-5. 21-22. <http://www.hhrf.org/umku>.
17. Despre eforturile autonomiste ale maghiarilor din Voivodina vezi: Hódi Sándor: *Kisebbségi autonómiák – önkormányzati törekvések, Dokumentumgyűjtemény*. Szabadka-Ada, 1999, Magyarágkutató Tudományos Társaság; *Magyar autonómia, A VMDK állásfoglalása az önkormányzatról. Szakértői tervezet a VMDK Közgyűlésének dokumentuma*, Magyararkanizsa, 1992; Gaál György – Bozóki Antal (red.): *A vajdasági magyarság és az autonómia*, Újvidék, 2003; Korhecz, Tamás: Chances for Ethnic Autonomy in Vojvodina: Analysis of the Latest Autonomy Proposal of Hungarian Political Parties in Vojvodina, In Gál Kinga: *Minority Governance*, 273-297.

18. Végel László: Multikulturális habverés. Új törvény a nemzeti kisebbségekről Jugoszláviában, In *Sorskérdéseink*, 217-220; Várady Tibor: Komolyan venni az autonómiakonceptiókat, op.cit.

19. Textul legii poate fi consultat pe site-ul electronic al MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet: www.mtaki.hu;

20. Uniunea Culturală a Maghiarilor din Ucraina Subcarpatică a elaborat două proiecte de autonomie: proiectul elaborat de Comisia de autonomie a KMKSZ *Despre principiile de bază ale autonomiei maghiarilor din Ucraina Subcarpatică* din ianuarie 1991 și proiectul de autonomie înaintat în mod oficial de KMKSZ parlamentului ucrainian, *Legea ucrainiană despre circumscripția autonomă maghiară* din aprilie 1992.

Pe lângă proiectele de autonomie teritorială, KMKSZ a elaborat și proiectul autonomiei naționale culturale. În decembrie 1999 a înaintat o propunere privind înființarea raionului Tisa, cu centrul la Berogovo, care să cuprindă majoritatea așezărilor din Ucraina Subcarpatică cu populație masiv maghiară. Organizațiile afiliate Uniunii Democratice Maghiare din Ucraina consideră că egalitatea în drepturi a minorității maghiare din Ucraina Subcarpatică poate fi asigurată prin realizarea autonomiei culturale și personale. Dupka György: *Autonómatörekvések Kárpátalján*, Ungvár-Budapest, 2004, Intermix Kiadó; Gerencsér Balázs – Juhász Albin: *A kisebbségi autonómia* (működő modellek, magyar elképzelések), Budapest, 2001. i. m. <http://www.hhrf.org/autonomia>; Csernicskó István: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*, Budapest 1998. 72-77; Ríz Ádám: Az 1990 óta született autonómiakonceptiók összehasonlítása, *Korunk*, 2000.1. <http://www.hhrf.org/korunk/0001/1k19.htm>; Pataki G. Zsolt: Overview of Proposals, i. m. in Gál Kinga: *Minority Governance*, i. m. 262-264.

21. Gyurcsik Iván: A szlovákiai magyar pártok karaktere és genezise. *Regio* (7) 1996. 3. 180. Studiul citat al lui Bugajski: Ethnic Politics in Eastern Europe. A Guide to Nationality Policies, Organizations and Parties. *The Center for Strategic and International Studies* 1993. 340-346.

22. Despre politica de autonomie a FMK, respectiv a MPP vezi: Tóth Károly: Kisebbségi önkormányzati törekvések Szlovákiában. *Pro Minoritate* (1) 1993. 6. Textul programului de minorități naționale al MPP vezi: Szabadság és felelősség. A Magyar Polgári Párt programja. (H. n.) 1992. 67-97.

23 Ibid. 117-118

24. Pogány Erzsébet (red.): *Az Együttélés öt éve. Eseménynaptár és dokumentumgyűjtemény 1990-1994*. Pozsony (1995.) 244-247.

25. Referitor la proiectul MKDM „Despre situația și drepturile minorităților naționale și ale grupurilor etnice” vezi: *Új Szó*, 16 februarie 1993; Documentele Mișcării Politice Convingătoare „Despre principiile de bază ale autonomiei teritoriale și ale autonomiei personale”, respectiv „Restructurarea teritorială și administrativă a autoguvernărilor locale și intercomunitare” fuseseră considerate drept directive pentru politicile de autonomie teritorială ale Mișcării.

26. Referitor la această luare de poziție vezi: Duray Miklós: Önrendelkezési kísérleteink, Somorja, 1999. *Méryy Ratio*, 221-222.

27. Ibid. 223-224.; Cf. *Az önkormányzat az önrendelkezés alapja. A szlovákiai magyar választott képviselők és polgármesterek országos nagygyűlésének hiteles jegyzőkönyve*. Komárom, 1994. január 8. Komárom, 1995.

28. Bugár Béla: *Olyan országban élek...* Pozsony 2004. Kalligram, 27-32.

29. În legătură cu dilemele referitoare la proiectele maghiare ardelene de autonomie vezi: Salat Levente: Autonómia évadja, *Krónika*, 11 ianuarie 2004., respectiv, www.erdelyma.hu. Referitor la proiectele de autonomie din Voivodina și evoluțiile din 2002-2003 vezi: Korhecz Tamás: Chances for Ethnic Autonomy in Vojvodina: Analysis of the Latest Autonomy Proposal

of Hungarian Political Parties in Vojvodina, in Gal Kinga (ed.): *Minority Governance*, i. m. 273-298

30. Salat Levente: Autonómiák évadja, op.cit.; Az erdélyi autonómiatervek elemzésére lásd Borbély Zsolt Attila – Szentimrei Krisztina: *Erdélyi magyar politikatörténet, 1989-2003*. Budapest, 2003; Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: *Autonómiamodellek Erdélyben – Jövőkép és stratégia*, *Magyar Kisebbség*, 2004. 1.

31. Programul UDMR (2003), www.rmdsz.ro

32. Despre dezbaterele privind autonomia vezi: Bárdi Nándor: Tény és való, 106-109; Bodó Barna: Talpalatnyi régióink, Kolozsvár, 2003; Törzsök Erika: A kelet-közép-európai régió demokratizálásának esélyei és az autonómiatörekvések, in același autor: *Kisebbségek változó világban*, Kolozsvár, 2003. 83-89.

33. Bakk Miklós – Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások, *Magyar Kisebbség*, 2003. 110-117.

34. Régió versus autonomia, Tusványos 2003, 27 iulie 2003. www.transindex.ro

35. Referitor la anumite orientări vezi: Bakk Miklós: Az eredettől a kezdetig, in Molnár Gusztáv – Szokoly Elek (red.): *Provincia*, 245-249. Id: Modellek és alternatívák, id. 215-217. Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció, id. 43-45. Despre instituționalizarea sistemului de relații maghiaro-maghiare vezi: Kántor Zoltán (red.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*, Budapest, 2002, Teleki László Alapítvány.

Traducerea de Elek Szokoly